

ROLI I ISA BOLETINIT NË LËVIZJEN KOMBËTARE SHQIPTARE NË SHALË, NË LLAP DHE NË GALLAP (1908-1912)

I. ARSYET DHE SYNIMET E TRAJTIMIT

Jeta dhe veprimtaria e Isa Boletinit ishte dhe është me interes për hulumtues të fushave të ndryshme të shkencës. Natyrisht, për këtë personalitet historik më shumë u interesuan ata të cilët e kishin dhe e kanë në shënjestër të kërkimeve të kaluarën e popullit shqiptar. Mirëpo, interesimi për jetën dhe veprimtarinë e Isa Boletinit shtohet edhe më shumë tek ata që në mënyrë të ndryshme u takuan me bashkëkohanikët dhe me bashkëluftëtarët e tij, veçanërisht tek ata të Shalës së Bajgorës, të Drenicës, të Podgurit, të Pejës dhe të Llapit e të Gallapit. Pas bisedimeve me këta njerëz, padyshim, do të venerohen vlerësime të llojllojshme për këtë figurë historike. Ka vlerësime që Isa Boletinin të thuash e shënjtërojnë, por ka edhe të tilla që e shpallin të shitur te pushtuesit shekullor turq, serb e malazez. Vlerësimet e fundit janë të pranishme veçanërisht në viset e afërta me Boletinin dhe me Shalën e Bajgorës, ndërsa zbehen krahas largimit nga vendlindja e ana e tij. Përveç veçorisë së shqiptarëve që të mos i vlerësojnë sa duhet të afërmit në këtë dukuri, si duket ka ndikuar shumë fshehurazi edhe propaganda e pushtuesve.

Propaganda denigruese kundër Isa Boletinit e bashkëme-ndimtarëve të tij, kuptohet, duhej rrënjësuar së pari te të afërmit e

anasit e tij e pastaj ajo duhej të mirrte dhenë e të kurorëzohej me sukses.

Denigrimi në rrathë të përqendruar i Isa Boletinit nga ana e armiqve të tij shprehej edhe te atdhetarët e tjerë shqiptarë, para së gjithash tek ata me të cilët bashkëpunonte Isa Boletini. Në këtë mënyrë tërthorazi, por në mënyrë mjaft të suksesshme, prozhmohej e njollosej e tërë Lëvizja Kombëtare Shqiptare, e cila, fatkeqësisht, as atëherë dhe as tash nuk e kreu misionin e vet të lartë, prandaj veprimtaria dhe gjallërimi i saj pengonte dhe pengon çdo pushtues të shqiptarëve.

Pushtuesit e shqiptarëve nuk denigruan vetëm shëmbëlltyrën e Isa Boletinit. Ata kështu vepruan edhe me patriotë të tjerë kombëtarë dhe për sendërtimin e qëllimeve të tyre ata nuk kursyen as mund dhe as mjete financiare të shumta. Siç është e ditur ata kështu vepruan edhe me Idriz Seferin, Hasan Hysen Budakovën, Hasan Prishtinën etj. Edhe bashkëpunimi i tyre i singertë me popujt fqinj dhe me forcat e tjera të kohës u shfrytëzuan mjaft për përfoljen dhe përdhosjen e veprimtarisë së tyre kombëtare.

Përfolja dhe përdhosja e veprimtarisë kombëtare të Isa Boletinit me shokë nga ana e pushtuesve kishte arsye të mëdha. Ata ishin njerëz me autoritet dhe koka të Lëvizjes Kombëtare Shqiptare. Ndikimi i tyre në lidhjen dhe në ndërlidhjen e lëvizjes për çlirimin kombëtar ishte pothuajse i pazëvendësueshëm. Asgjësimi i veprimtarisë së tyre ndikonte pothuajse drejtpërdrejt në zhvillimin dhe përkrahjen e Lëvizjes Kombëtare Shqiptare. Prozhmimi si dhe asgjësimi i Isa Boletinit do të ndikonte ndjeshëm në veprimtarinë e Lëvizjes Kombëtare. Po të sendërtohej ky synim do të shkëputeshin hallkat kryesore të lidhjes së kësaj lëvizjeje në anë të ndryshme në Kosovë e më gjerë dhe ajo nuk do të kishte, bile së paku, karakterin gjithëkombëtar, që do të ndikonte domosdo në suksesin e saj përfundimtar.

Pa bashkëpunimin e atdhetarëve të Shalës së Bajgorës me ata të Llapit e të Gallapit pothuajse nuk mund të mirrej me mend bashkëpunimi i kësaj lëvizjeje me Drenicë e Dukagjin, si dhe nuk mund të mirrej me mend bashkëpunimi me atdhetarët e anës së Gjilanit dhe të Malësisë së Karadakut. Për rëndësinë e këtij

bashkëpunimi ishte i vetëdijshëm edhe Isa Boletini, prandaj ai i kushtoi rëndësi të madhe kësaj çështjeje dhe gjatë gjithë jetës e veprimtarisë së tij u gjend në vise të ndryshme shqiptare.

Rolit ndërlidhës dhe ndikimit të Isa Boletinit në Lëvizjen Kombëtare Shqiptare në Shalë, në Llap dhe në Gallup, por edhe më gjerë, deri më tash i kushtuan mjaft kujdes shumë historianë që u morën me Rilindjen dhe Lëvizjen Kombëtare Shqiptare. Mirëpo, çështjet në fjalë u trajtuan tërthorazi dhe jo në mënyrë të veçantë për anët në fjalë. Për këtë arsye dhe me shpresë se një qasje dhe një trajtim i tillë do të ndriçojë edhe më shumë veprimtarinë kombëtare të Isa Boletinit në këto anë e me shpresë se në këtë mënyrë do të plotësojë të arriturat e deritashme historiografike, u bënë përpjekje të konsiderueshme hulumtuese, të cilat më në fund u rumbullakuan me sukses.

2. MBESHITETJA DHE MENYRAT E STUDIMIT

Rumbullakimi i trajtimit shkencor të rolit ndërlidhës dhe të ndikimit të Isa Boletinit në Lëvizjen Kombëtare Shqiptare në Shalë, në Llap dhe në Gallup më 1908-1912 nuk do të mund të bëhej pa të arriturat e deritashme historiografike. Në mesin e këtyre të arriturve dallojnë, pa dyshim, rezultatet e Skender Luarasit, Tahir Abdylit, Zekeria Canës, Shkuri Rrahimit e të Xheladin Shalës. Mirëpo, trajtimet e këtyre çështjeve u ndihmuar mjaft edhe nga dokumentet e botuara dhe të pabotuara, si dhe nga kujtimet dhe të dhënat e tjera të grumbulluara në Shalë, në Llap e në Gallup më 1978-1980, të cilat, krahas çështjeve të tjera, tërthorazi ndriçonin këto segmente të veprimtarisë së Isa Boletinit.

Gjatë trajtimit të çështjeve të shtrura u shfrytëzuan si dokumentet, ashtu edhe të arriturat historiografike dhe kujtimet, me një syçeltësi e paanshmëri të konsiderueshme, ndërsa kjo punë u shoqërua edhe me thellime të ndjeshme shkencore. Një veprim i tillë ishte i domosdoshëm sepse, siç dihet, edhe dokumentet e kohës, veçanërisht ato turke dhe serbe e malazeze, janë të ngarkuara e të politizuara me qëndrime subjektive. Të dhënat e gazetave dhe të revistave shqiptare të kohës, si dhe kujtimet e botuara, janë të rralla dhe jo të dorës së parë, prandaj shfrytëzimi i

tyre si burime u bë me kujdes të shtuar. Veç kësaj, për sendërtimin e qëllimit janë bërë përpjekje që të shmangen në masën sa më të madhe çdo lloj politizimi dhe subjektivizimi, duke marrë parasysh me këtë rast ndikimet e tërthorta të disa qasjeve të deritashme të ideologjizuara, por edhe të qasjeve të tjera të cilat, për shkak të rrethanave të ndera e të mungesës së informacioneve nuk ishin sa duhej objektive dhe në këtë mënyrë, me e pa qëllim, ndikonin në pasqyrimin e plotë të jetës dhe të veprimtarisë së Isa Boletinit, të bashkëmendimtarëve dhe të bashkëveprimtarëve të tij, si dhe të Lëvizjes Kombëtare Shqiptare në përgjithësi.

3. AUTORITETI - FAKTOR I NDIKIMIT

Jeta dhe veprimtaria e Isa Boletinit nuk mund të pasqyrohet në mënyrë objektive nëse nuk mirret parasysh në mënyrë kritike autoriteti i tij. Janë përhapur zëra të ndryshëm se historiografia shqiptare e ka stërmadhuar autoritetin dhe ndikimin e Isa Boletinit, sepse ai në të vërtetë nuk ishte i këtillë para se të përkrahej nga Perandoria Osmane, përkatësisht Perandoria Turke, me ndarjen e maleve në Rogozne dhe të minierës së gurëve të mullinjve. Përkundrazi, autoriteti i Isa Boletinit në popullin shqiptar u pa me rastin e internimit (syrgjynosjes) së tij në Stamboll, si dhe nga pakënaqësia që shprehën me këtë rast banorët e Mitrovicës, të rrethit dhe të viseve të afërta.¹

Isa Boletini autoritetin e ndjeshëm në popull e fitoi, siç dihet, pas një veprimtarie të ndjeshme kombëtare, veçanërisht pas kundërshtimit të tij që të hapej konsullata ruse në Mitrovicë, si dhe pas kundërshtimit të tij që me dëshirë do të internohej në Stamboll,² që u bë me këmbënguljen e Rusisë, e cila te Isa Boletini shihte kundërshtarin më të madh të synimeve të saj pushtuese, që nëpërmjet Serbisë e Malit të Zi të zgjerohej në drejtim të Adriatikut. Autoriteti i Isa Boletinit në këtë vit ishte aq i madh sa

¹Dr. Tahir Abdyl, *Tribuni popullor i bashkëjetesës, Kosova, nr.15, Prishtinë, 1986 fq.3.*

²Shukri Rahimi, *Gjurmime historike të Rilindjes Kombëtare, Prishinë, 1986, fq.169-170.*

për Isanë shkruanin pothuajse rregullisht korrespondentët e ndryshëm të Evropës dhe botës të akredituar në Perandorinë Osmane,³ ndërsa autoriteti i tij u dëshmuar edhe gjatë kthimit të tij në vendlindje, me ç'rast këtij personaliteti historik dhe familjes së tij iu organizua një pritje madhështore, jo vetëm prej anasve të tij, por edhe nga shqiptarët e patriotët e anëve të tjera të Kosovës.⁴ Pritja e tillë e Isasë dhe e familjes së tij dëshmon edhe qëndrimin e tij të papërkulur në internim, edhe pse, mbështetur në të arriturat historiografike dhe në kujtimet e mbledhura në terren, për lojalitetin e verbër ndaj Perandorisë Osmane sulltani Isa Boletinit i premtoi privilegje të shumta dhe qëndrim të përhershëm në Stamboll.⁵ Mirëpo, orientimi kombëtar dhe synimi i çlirimit nga pushtuesi për Isa Boletinin ishin motive mbizotëruese dhe ato u shprehën menjëherë pas kthimit të tij në atdhe.⁶ Kjo ishte e natyrshme, ngase edukimin kombëtar Isa Boletini e kishte traditë, familja Boletini pati përherë qëndrim patriotik dhe e luftoi pa u hamendur pushtuesin turk, sipas kujtimeve, që nga gjysma e shekullit XVIII, më saktë që nga viti 1750.⁷

Autoriteti dhe ndikimi në popull i Isa Boletinit sa vinte dhe shtoej. Edhe pse në Kosovë në tetor të vitit 1911 vepronin shtatë çeta kryengritëse me nga 500 luftëtarë, të udhëhequra kryesisht nga personalitete të reja, megjithatë, koordinator i gjithë lëvizjes në terren ishte Isa Boletini. Shtypi i huaj në atë kohë shkruante se njesia që e kishte Isa Boletini nën udhëheqje të drejtpërdrejtë operonte në zonat e Kaçanikut, të Lipjanit e të Prishtinës, por me të ishte e tërë Shqipëria e Sipërme.⁸

³ Si shënim 1.

⁴ Skender Luarasi, *Isa Boletini*, Prishtinë, 1972, fq. 53.

⁵ Kujtime dhe mbresa të mbledhura në terren më 1978-1980.

⁶ Shukri Rahimi, *Vilajeti i Kosovës më 1978-1912*, Prishtinë, 1969, fq.103; si shën. 1, fq.12.

⁷ Si shën. 4, fq. 10.

⁸ Si shën. 1, fq.27-28.

Përkrahja e madhe e Isa Boletinit nga ana e popullit ndikoi edhe në qëndrimin e pushtuesit turk ndaj tij. Tërgut Pasha, nëpërmjet gjyqit ushtarak, më 18.IV.1911, e dënoi me vdekje, veç të tjerëve, edhe Isa Boletinin. Mirëpo, mbështetur në rrjedhat historike dhe në të dhënat historike, dënimin me vdekje ndaj Isa Boletinit qarqet pushtuese turke nuk u përpoqën ta zbatonin kurrë.⁹ Ndjekja dhe vrasja e Isa Boletinit tashmë njësohej me ndjekjen dhe vrasjen e Lëvizjes Kombëtar Shqiptare. Një njësim i tillë ishte i natyrshëm ngase sipas raportit të Milojeviqit nga Prishtina, dërguar më 12 (25).IV.1912 Ministrisë së Punëve të Jashtme të Serbisë, Isa Boletini ishte gjithnjë e më tepër nën ndikimin e Hasan Prishtinës dhe të Nexhip Dragës, të cilët kishin ndikim të madh në popull.¹⁰

Autoriteti dhe ndikimi i Isa Boletinit shihet edhe nga interesimi i pushtuesve serb më 1912. Organet informative ushtarake të këtyre pushtuesve të rinj informonin se Isa Boletini më disa përkrahës të konsideruashëm nga Mitrovica dhe Shala e Bajgorës, si dhe nga anë të tjera fqinje, nëpërmjet Drenicës, Prizrenit e Gjakovës, u tërhoq në Shqipëri.¹¹ Mirëpo, me këtë tërheqje nuk ishte zgjidhur as për së afërmi çështja e Isa Boletinit dhe e ndikimit të autoritetit të tij ndër shqiptarë, prandaj organet e pushtetit të Serbisë urdhëronin që edhe mëtej të mblidheshin, madje në mënyrë të përhershme, të dhënat për lëvizjet dhe për veprimtarinë e Isa Boletinit, Bajram Currit dhe Riza Beut.¹²

Vendimi dhe kërkesa për ndjekjen e mëtejshme të jetës dhe veprimtarisë së Isa Boletinit nga ana e pushtuesve serbo-malazez kishte mbështetjen e vet. Siç dihet, për veprimtarinë e Isa Boletinit në vitet 1908-1912 konsujt e Prishtinës dhe të vendeve të tjera të

⁹ Shukri Rahimi, *Vilajeti i Kosovës më 1978-1912*, Prishtinë, 1969, fq.155-156.

¹⁰ Arkivi i Shtetit të Serbisë, fondi Mërgata Serbe, Serbia e përshkrimeve, nr.PP 395 (Raporti i Milojeviqit nga Prishtina i 12/25.IV. 1912).

¹¹ Arkivi i Institutit Ushtarak të Historisë në Beograd, r.2, k.93, fq.1, dok.46 dhe 50.

¹² Po aty.

viseve shqiptare informonin rregullisht organet e tyre në Serbi dhe në Mal të Zi, ndërsa as shtypi serb nuk qendroi indiferent ndaj jetës dhe veprimtarisë së Isa Boletinit. Sipas organit të Partisë Socialdemokrate serbe, **Radničke novine**, në maj të vitit 1912, Isa Boletini "kishte ndikim të madh në Mitrovicë dhe në gjithë Metohinë, (ai - I.H) është në gjendje të ngrejë në luftë 20.000 shqiptarë".¹³ Një autoritet me një ndikim të tillë, s'do mend, duhej të mirrej parasysh, ndërsa lëvizjet dhe veprimtaria e tij duhej patjetër të vëzhgohej e analizohej pandërprerë.

4. FORMAT E NDERLIDHJES DHE TE PROPAGANDES

Për fitimin e autoritetit dhe të ndikimit në ngritjen në luftë të 20.000 vetëve, kuptohet, duhej punë dhe veprimtari e madhe, të cilën rrallëkush mund ta bënte. Që t'ia arrinte këtij qëllimi Isa Boletini me njësitin e tij luftarak shkonte nëpër Shqipëri prej një visi në një vis tjetër, duke përhapur kudo propagandën për një të ardhme më të mirë të popullit shqiptar.¹⁴ Përshpejtsimi i lëvizjeve së Isa Boletinit për çlirimin kombëtar ishte aq i madh dhe me ndikim sa u bë barometër që tregonte shkallën e rritës së Lëvizjes Kombëtare Shqiptare.¹⁵

Isa Boletini me pasuesit e tij, nga dhjetori i vitit 1908 deri në mars të vitit 1909 gjendej dhe vepronte në Isniq, përkatësisht në fshatrat e Podgurit të Pejës, ndërsa në pranverë të vitit 1910 Isaja u lidh me shumë krerë popullorë në Kosovë, në Lumë dhe në Malësi.¹⁶ Kudo në këto vise ai bënte përpjekje, hapur apo fshehur, për zgjerimin e Lëvizjes Kombëtare Shqiptare. Kështu veproi edhe në Lipjan, por edhe në Drenicë,¹⁷ prandaj përkrahja e tij u kurorëzua me sukses dhe si pasojë shpërtheu Kryengritja e vitit

¹³ Zekeria Cana, *Shpalime historike, Prishtinë, 1982, fq.266.*

¹⁴ *Si shën. 1, fq.54.*

¹⁵ *Po aty, fq.19.*

¹⁶ *Po aty.*

¹⁷ Zekeria Cana, *Lëvizja Kombëtare Shqiptare në Kosovë 1908-1912, Prishtinë, 1979, fq.240.*

1910. Përpyekja e tillë i dha të drejtë Fan Stilian Nolit që në **Mitingun e Zemërimit**, të organizuar në Boston më 20 maj të vitit 1910, për Isa Boletinin të pohonte: "Isa Boletini është i tëri për Shqipërinë. Burrë me nder, me mend e me karakter të fortë. U dëftua i lindur për kryetar. Ai që i zoti të bashkojë 40.000 shqiptarë nga bajraqe e fe të ndryshme dhe t'i lidhë me një disiplinë, të cilën të gjithë vendësit e të huajt e quajnë më të lartë se atë të ushtrisë turke".¹⁸ Mirëpo, siç dihet, Kryengritja e vitit 1910 nuk solli lirinë, prandaj lufta duhej vazhduar. Për të sendërtuar këtë synim Isa Boletini vazhdoi veprimtarinë e tij luftarake.

Në vitin 1911 Isa Boletini sa gjendej në Mitrovicë, sa në Vushtrri e sa në Lipjan, territore këto në të cilat në këtë kohë organizoheshin njësitet e armatosura të Lëvizjes Kombëtare Shqiptare, veçanërisht njësi i cili ishte nën udhëheqjen e drejtpërdrejtë të Isa Boletinit.¹⁹ Për sendërtimin e përgatitjeve për një kryengritje të përgjithshme në gjysmën e vitit 1911 Isa Boletini nuk përtoi, madje, që të shkonte nga fshati në fshat e të këshillonte miqtë e tij besnikë që të bëheshin gati për një kryengritje të madhe. Pos kësaj, ai atyre u siguroi armë dhe i porosi që të ndanin dhe fshehnin e siguronin bereqetin dhe zahiret që do t'u duheshin kryengritësve në kohën e luftës.²⁰ Natyrisht, pas një pune të tillë të ndjeshme Isa Boletini në **Mbledhjen e Gojëbulës** mund të deklaronte: "Sikurse mund të dini, unë me pari të krahinave të afërta dhe të largëta, me ndërmjetësimin e miqve të mij, kam bërë shumë marrëveshje. Mund të them se me popullin katundar jemi krejt mirë... Të gjithë janë gati me u çue edhe njëherë në këmbë".²¹

Sendërtimi i çlirimit të shqiptarëve sipas Isa Boletinit nuk mund të bëhej pa bashkimin kombëtar. Për këtë arsye, krahas veprimtarisë së llojllojshme kombëtare, Hasan Prishtina dhe Isa Boletini në Kuvendin e Junikut (21-25.V.1912) patën rol të

¹⁸ *Si shën.4, fq.108.*

¹⁹ *Si shën.1, fq.27-28; si shën.17, fq.325 dhe 340.*

²⁰ *Si shën.4, fq.119.*

²¹ *Po aty, fq.132.*

rëndësishëm në zvogelimin e përgarjeve shqiptare, si dhe ndikuan në pajtimin e shumë gjaqeve.²² Se kishte të drejtë pse mendonte ashtu Isa Boletini u bind edhe më shumë pas Kryengritjes së Përgjithshme të vitit 1912, si dhe pas Luftës së Parë Ballkanike, prandaj ai në korrik të vitit 1912 deklaronte sa vijon: "Kryengritjet e mëparshme kanë treguar se mosuniteti i krerëve të gjitha sakrificat tona i solli në zero. Për këtë shkak ne sot lidhëm Besën që të gjithë udhëheqësit shqiptarë të punojnë në marrëveshje, njëri-tjetrin ta përkrahim, të jemi në lidhje sa më të ngushta dhe që askush të mos ndërmarrë asgjë personalisht...".²³

Bashkëveprimi dhe ndërlidhja e viseve të ndryshme shqiptare, pra siç po shihet nga deklarata e fundit, por edhe nga veprimtaria e tij, që e dëshmon edhe historiografia e deritashme, ishte synim i përhershëm i Isa Boletinit. Kjo shihet edhe nga ndërlidhja dhe nga ndikimi që Isa Boletini bëri në trekëndëshin Shalë, Llap dhe Gallap.

5. TREKËNDESHI I VEPRIMTARISE KOMBETARE

Lufta për çlirimin nga pushtuesit osman-turk në Shalë, në Llap e në Gallap ishte e hershme. Mirëpo, ajo u përshpejtsua më 1906, kur shpërtheu një kryengritje e armatosur kundër mbledhjes së taksave të shtuara, qendra e të cilave ishte në Podujevë.²⁴ Edhe pse nuk dihet se kush e organizoi dhe e udhëhoqi këtë kryengritje, në traditën gojore mbreteron bindja se edhe me këtë rast ishte e pranishme fryma dhe propaganda e Isa Boletinit dhe e shokëve të tij. Fundi i fundit, është e padiskutueshme se pas kthimit nga internimi Isa Boletini u njoh në imtësi me këtë ngjarje të dëshmuar në histori. Kjo ishte njëra nga arsyet që ky personalitet të mbështetej në atdhetarët e Shalës, të Llapit e të Gallapit. Se ishte kështu dëshmohet edhe nga fakti se në fund të vitit 1908 nga

²² Zekria Cuna, *Socialdemokracia serbe dhe çështja shqiptare 1903-1914*, Prishtinë, 1986, fq.231.

²³ *Si shën. 1*, fq.35-36.

²⁴ *Si shën. 9*, fq.33.

Stambolli erdhi në Kosovë Zeqir Breca, tregtar bagëtie nga Podujeva. Ky tregtar shkoi në Banjë afër Vushtrrisë dhe në emër të Ismail Qemalit i dërgoi të fala duke i shprehur keqardhje Isa Boletinit për dëmet që i pësoi nga sulmi i fundit i osmanëve kundër tij në Boletin.²⁵ Duhet shtuar se po në përleshjen për të cilën shprehej keqardhje, në mbrojtjen e kullës së Boletineve, tetor 1908, veç të tjerëve, u vra edhe Zenel Koliqi.²⁶

Është e pabesueshme që nga ana e Llapit dhe e Gallapit me Isa Boletinin të njiheshin dhe të kishin kontakte vetëm këta dy të përmendur. Fmijja Boletini, me sa dihet, në këtë kohë nuk kishte kurrfarë krushqie me Llapin dhe Gallapin, ndërsa të shkonte në Boletin e të gjendej aty në përleshje Zenun Koliqi është rastësi shumë e madhe, që do të shihet edhe në rrjedhat e ngjarjeve të Lëvizjes Kombëtare Shqiptare në këto anë. Sipas hulumtimeve të deritanishme dhe të kujtimeve të shumta nga bashkëkohanikët e Isa Boletinit, shihet se brenda viteve 1909-1912 Isa Boletini gjendej shpesh në Popovë.²⁷ Po kështu, brenda këtyre viteve Isa Boletini u njoh dhe takohej shpesh më patriotin Islam Bulliqin, ndërsa Mursel Dabinovcin ai e konsideronte shok krah.²⁸ Ka mendime të mbështetura se Isa Boletini pati kontakte edhe me Haxhi Sadriun, ndërsa ky, si dhe patriotët e tjerë të Llapit, kishin kontakte të rregullta me atdhetarët e Koliqit, Prapashticës, Krilevës dhe të fshatrave të tjera të Gallapit.²⁹ Në këtë mënyrë dhe me kohë u formua një lloj trekëndëshi i veprimtarisë së Lëvizjes Kombëtare Shqiptare në mes të Shalës (së Bajgorës), të Llapit dhe të Gallapit,

²⁵ Si shën. 4, fq.88.

²⁶ Po aty, fq. 77.

²⁷ Dr. Hakif Bajrami, *Kundërvënja e armatosur shqiptare në territorin e Llapit 1918-1920, Trashëgimia etnokulturore dhe historike e Llapit*, Prishtinë, 1995, fq.167.

²⁸ Izber Hoti, *Bartësit e shquar të Lëvizjes Kombëtare Shqiptare në Llap 1839-1912, Trashëgimia etnokulturore dhe historike e Llapit*, Prishtinë, 1995, fq. 111-119.

²⁹ Shemsi Mehmeti, *Sokolat*, Prishtinë, 1975, fq.44-46.

në të cilin rol të rëndësishëm ndërlihdës dhe të ndikimit pati Isa Boletini.

Njëri nga brinjët e këtij trekëndëshi të veprimtarisë kombëtare, nëpërmjet Shaban Kapuçit e të Behë Mihaliqit, lidhej me Kosovë e Drenicë, ndërsa briri tjetër i trekëndëshit në fjalë, nëpërmjet Xhemail (Berishës) Prishtinës, që konsiderohej një kryepar i Gallapit, dhe të Nazim Gafurrit, si dhe të patriotëve të tjerë, lidheshin me Idriz Seferin e Hysen Budakovën, si dhe me atdhetarë e luftëtarë të tjerë të Karadakut e të Gjilanit.³⁰ Trekëndëshi i veprimtarisë kombëtare të këtyre viseve do të bëhet tmerr si për pushtuesit turq, ashtu edhe për pushtuesit serbë.

Në Kryengritjen Shqiptare të vitit 1910 forcat e trekëndëshit të veprimtarisë kombëtare të Shalës, të Llapit e të Gallapit, në krye Isa Boletinin bënë pjesë në grupin e parë dhe, siç është e njohur deri më tash në historiografi ai përbëhej nga luftëtarët e Shalës, të Llapit e të Drenicës,³¹ ndërsa nuk dihej fare se ku gjendeshin dhe ku vepronin luftëtarët e Gallapit. Natyrisht, këtu nuk mund të mohohet fare fakti se një pjesë e atdhetarëve të Gallapit, që lidheshin drejtpërdrejt me Gjilanin, u janë bashkëngjitur edhe njësiteve të Idriz Seferit e të Hasan Hysen Budakovës.

Në vitin 1911 në trekëndëshin Shalë, Llap e Gallup të veprimtarisë kombëtare, Isa Boletini ndikoi me propagandë dhe me organizim e përgatitje të një kryengritjeje të re kundërturke.³² Kjo veprimtari ishte aq e ndjeshme në prag dhe gjatë Kryengritjes së Përgjithshme Shqiptare të vitit 1912 sa hapësira e trekëndëshit të përmendur ishte në qendër të vëmendjes, jo vetëm të turqve, por edhe të atyre të cilët e vëzhgonin këtë kryengritje për interesa të llojllojshme.

Konsulli i Serbisë nga Prishtina në prill të vitit 1912 shkruante se nga të gjitha anët e Shqipërisë po arrinin lajme se po

³⁰ *Si shën.* 4, fq. 104; si shën 27 dhe 28.

³¹ *Si shën.* 17, fq. 107.

³² *Po aty,* fq.317 dhe 325.

përgatitej një lëvizje serioze, ndërsa në Gjilan po mbaheshin mbledhje të fshehta e në Llap po mbretëronte një shqetësim i madh.³³

Konsulli serb dhe llapjanët vërtet ishin të shqetësuar. Mirëpo, shqetësimet e tyre nuk ishin të njëjta. Derisa llapjanët ishin të shqetësuar për përgatitjen sa më të mirë të kryengritjes, konsulli serb i frikësohej suksesit të kësaj kryengritjeje dhe pavarësisë së Shqipërisë, sepse ajo në thellësi do të shkatërronte synimet pushtuese të Serbisë. Mbështetur në lëvizjet dhe në përgatitjet e shqiptarëve, të cilat konsulli serb i përcillte imtësisht, rreziku i një fitoreje të tillë ishte i mundshëm dhe i madh.

6. MBLEDHJET DHE TUBIMET MOBILIZUESE

Në fillim të vitit 1912 nëpër fshatrat e Kosovës, të Drenicës e të Shalës (së Bajgorës), të Llapit e nëpër fshatrat e Gallapit mbaheshin mbledhje pas mbledhjeje, ndërsa lajmëtarët ishin gjithnjë në lëvizje.³⁴ Veç kësaj veprimtarie, në këtë kohë, në territorin e Llapit dhe të Gallapit shqiptarët nga Serbia mund të furnizoheshin lehtë me armë e municion.³⁵ Rreziku shtoej, sipas konsullit serb, edhe më shumë kur ai e "dinte" se qysh në nëntor të vitit 1910 brenda një muaji turqit u shpërndanë shqiptarëve një sasi të konsiderueshme armësh, ndërsa, veç shqiptarëve, në kufirin malazez, armë kishin marrë edhe shqiptarët në nahinë e Gjilanit, në Gallap, në Drenicë, në Rugovë dhe diçka në nahinë e Pejës.³⁶ Mirëpo, atdhetarëve shqiptarë nuk u interesonte shumë frika dhe qëndrimi i konsullit serb. Ata, para syve të tij, vazhdonin përgatitjet për kryengritje kundërturke, në të cilën shquheshin edhe viset kufitare me Serbinë - Shala, Llapi dhe Gallapi.

³³ *Si shën. 10.*

³⁴ *Si shën. 17, fq. 225.*

³⁵ *Si shën. 13, fq. 76.*

³⁶ *Andrija Lainovič, Gradja o balkanskoj politici u vezi sa albanskim bunama 1910-1911. godine, Godišnjak - Vjetari, nr.II-III, Prishtinë, 1970, fq. 276.*

Në prag të Kryengritjes së vitit 1912, pas përgatitjeve të duhura, Isa Boletini mbajti një mbledhje me parinë e rretheve të afërta dhe të largëta. Në këtë mbledhje, veç përfaqësuesve të rrethit të Mitrovicës, morën pjesë edhe përfaqësuesit e Shalës (së Bajgorës), të Podgurit të Pejës, ndërsa Sejdi Sakiu, Halil Ahmetin dhe Bislim Radishevën, Isa Boletini dhe pjesëmarrësit e kësaj mbledhjeje i porositën të shtojnin veprimtarinë e tyre dhe të bëheshin gati. Po kështu, u lajmërua edhe Behë Mihaliqi.³⁷ Boletini u bë qendër e lëvizjes. Udhëheqësit dhe bartësit e Lëvizjes Kombëtare Shqiptare, si dhe paria e këtyre anëve shkonin e vinin. Marrëveshja e Boletinit forcohej e zgjerohej gjithnjë e më shumë.³⁸

Lëvizja shqiptare për çlirim në fillim të vitit 1912 mori hov edhe më të madh pas kthimit të Hasan Prishtinës në Kosovë, përkatësisht në Vushtrri. Ai me një letër kërkoi takim me Isa Boletinin. Takimi u bë, sipas të gjitha gjasave, në mars të vitit 1912, në çifliqet e Zejullah Beut në fshatin Gojëbulë afër Vushtrrisë. Në këtë takim të tre përfaqësuesit e Lëvizjes Kombëtare Shqiptare u morën vesh që të vazhdonin përgatitjet për kryengritje dhe që të siguroheshin mjete dhe armë. /Mjetet financiare më vonë i dha vetëm Haxhi Beu i Taslixhes (400 lira)/. Po kështu, në këtë mbledhje u bisedua edhe për përgatitjet që ishin bërë në viset e tjera dhe u vendos që para fillimit të kryengritjes të bëhej një mbledhje më e gjerë. Vendi i takimit u caktua Juniku, ndërsa data 20 maji 1912.³⁹

Takimi i Gojëbulës u pasua me takime dhe me mbledhje të tjera në vende të ndryshme në Kosovë. Ato filluan me mbledhjen e sërishme në Boletin, më 15 maj 1912, në të cilën morën pjesë krerët e Shalës (së Bajgorës), ku u lidh **Besa e Shalës**, e cila u pasua nga **Besa e Drenicës** (16 maj), dhe **Besa e Llapushës**, ndërsa këto mbledhje u kurorëzuan me **Kuvendin e Junikut**, të bërë më 21-25 maj 1912.

³⁷ *Si shën.4, fq.130-131; si shën. 31, fq.225.*

³⁸ *Si shën.4, fq.130-131.*

³⁹ *Po aty, fq.131-132.*

Zbatimin e vendimeve të Kuvendit të Junikut Isa Boletini e filloi, zyrtarisht, në viset e tij më të afërta, në Shalë e në Llap e pastaj edhe në Gallap. Së pari ai i tuboi disa luftëtarë të rrethit të tij, të cilët e pasonin përherë, pastaj së fundi thirri **Kuvendin e Kurrullovës**, vend ky në mes të Shalës dhe të Llapit.

Në **Kuvendin e Kurrullovës** morën pjesë rreth 400 shalljanë dhe rreth 1.500 llapjanë. Synimet e kuvendit në fillim i kundërshtoi Beqir Voca i Melenicës së Shalës, por kur pa se ky kuvend nuk zbrapset nga synimet e kryengritjes kundërturke, iu bashkëngjiti vendimeve të tij. Në **Kuvendin e Kurrullovës** u lidh Besa e **Shalës dhe e Llapit**. Përfaqësuesit e kësaj bese kaluan në Përmalinë të Llapit, Mavriq, dhe në Pollatë u lidh **Besa e Llapit**.⁴⁰

Besëlidhësit e Pollatës shkuan në Bradash dhe aty u ftuan edhe përfaqësuesit e Gallapit. Ata iu përgjigjën ftesës dhe në fshatin e përmendur u lidh **Besa e Shalës, e Llapit dhe e Gallapit**. Në këtë mënyrë u bë lidhja Shalë-Llap-Gallap dhe forcat e këtyre anëve u lidhën me forcat e Idriz Seferit në rrethin e Gjilanit e përtej në Preshevë.⁴¹ Nga Shala, Llapi e Gallapi lidhja u zgjerua edhe në viset e Përmalinës së Rrafshit të Kosovës, në Artakoll. Popullsia e këtyre viseve të Rrafshit të Kosovës dhe të Artakollit, e udhëhequr nga Zejnullah bej Vuçiterna, Behë Mihaliqi, Fejzullah Saraçi dhe Hazir Maxhuni, me të cilët Isa Boletini kishte lidhje pothuaj se të përhershme i përkrahën synimet kryengritëse kundërturke. Në këtë mënyrë, në fund të muajit qershor të vitit 1912, vetëm repartet me të cilat komandonte Isa Boletini, në verilindje të linjës Prishtinë-Vushtrri-Mitrovicë, arrinin në 4.000 luftëtarë.⁴² Një forcë e tillë e organizuar dhe e lidhur mirë me viset e tjera shqiptare, kuptohet, paraqitte rrezik për ushtrinë turke, sado që kjo ushtri të ishte masive, e organizuar dhe e pajisur mirë. Rreziku shtoej edhe më shumë kur kjo kryengritje udhëheqej nga trima të pushikës e të penës dhe kur kryengritësit ngritën flamurin kombëtar shqiptar, siç

⁴⁰ Si shën.1, fq. 34.

⁴¹ Si shën 4, fq. 114

⁴² Dr. Bogomil Hrabak, *Arbanaški prvak Isa Boletini i Crna Gora 1910-1912, Istorijski zapisi 1927-1977, Titograd, 1977, fq.177.*

u bë në Vesekofe afër Vushtrisë, i cili u bë simbol dhe qendër e re e lëvizjes shqiptare për çlirim të Shalës, të Llapit dhe të Gallapit.

7. SHALA, LLAPI DHE GALLAPI NË KRYENGRITJEN E PËRGJITHSHME

Në territorin e Shalës, të Llapit dhe të Gallapit, siç dihet, autoriteti dhe ndikimi i Isa Boletinit ishte i madh, prandaj këto anë, krahas anëve të tjera shqiptare, u bënë qendra të rëndësishme të Kryengritjes së Përgjithshme Shqiptare kundërturke të vitit 1912. Mbledhjet dhe tubimet mobilizuese në këto anë, të shoqëruara me marrëveshje ndërkrashinore dhe besatime të natyrës shqiptare, u dëshmuar të suksesshme.

Në mbarim të qershorit dhe në fillim të korrikut Kryengritja e Përgjithshme Shqiptare më 1912 hyri në fazën e hovit të përgjithshëm. Pas sulmeve të njëpasnjëshme dhe të suksesshme kundër ushtrisë së rregullt turke në rrugën Mitrovicë-Pejë, Podujevë-Prishtinë,⁴³ pastaj pas dëbimit të mydyrit dhe të repartit të ushtrisë nga Podujeva, si edhe pas shpërrjes së tagërmbledhësve nga fshatrat e rrethit të Mitrovicës, grupi prej 2.000 kryengritësve të Shalës, të Llapit dhe të Gallapit u mbledh në fshatin Vesekofe afër Vushtrisë, ku, me lidhjen e besës, vendosën të zhvillonin luftën deri në fund, ndërsa po në këtë kuvend u vendos që secilit që do ta shikilte këtë besë t'i digjej shtëpia.⁴⁴ Kjo fazë e kryengritjes në këto anë, siç u tha, u shënua edhe me ngritjen e njërit nga flamujt kombëtarë shqiptarë, të cilët i sollën në Kosovë disa veprimtarë të Lëvizjes Kombëtare Shqiptare nga kolonitë në Evropë, në Stamboll dhe në Selanik. Flamurin e ngritur në Vesekofe ia kishte dorëzuar Xhemal Prishtinës Hoxha Kadriu, që kishte ardhë në Kosovë "për të dhënë vajz".⁴⁵ Megjithatë, Kryengritja nuk zhvillohej si ishte planifikuar për shkak të mungesës së armëve. Isa Boletini në

⁴³ *Si shën.1, fq.37; Si shën.5.*

⁴⁴ *Historia e popullit shqiptar II, Prishtinë, 1969, fq.327; si shën.31, fq.240.*

⁴⁵ *Si shën.1, fq.37.*

Vesekofe ia la komandën Xhemail (Berishë) Prishtinës dhe shkoi të sigurojë armët dhe të çlirojë Sanxhakun. Pasi e bëri këtë Isa Boletini, i përkrahur nga 1.000 kryengritësit e tij, u kthye në Kosovë. Përleshjet e armatosura turko-shqiptare morën përmasa të mëdha. Forcat e armatosura turke sulmuan me topa Boletinin. Forcat kryengritëse të Shalës, mëse 200 vetë dhe të udhëhequr nga Tafil Boletini, shkuan t'u ndihmojnë mbrojtësve të kullës së Boletinit. Ndërkohë kryengritësit shtoheshin gjithnjë e më shumë dhe ata u bënë afër 10.000 vetë. Isa Boletini me luftëtarët e tij çliroi Mitrovicën, pastaj Vushtrrinë dhe iu drejtua Prishtinës.⁴⁶ Në Llap e Gallup zhvilloheshin përleshje të rrepta të armatosura, veçanërisht në Grykën e Kulinës, pastaj në fshatrat Barilevë, Breznicë e Samodrexhë, si dhe në kodrat rreth Prishtinës. Këto përleshje të kryengritësve të këtyre anëve ishin të mëdha dhe paraqitnin beteja të vërteta.⁴⁷

Betejë e rreptë zhvillohej edhe në vetë qytetin e Prishtinës. Forcat patriotike në këtë qytet paralizuan jetën ekonomike dhe shoqërore dhe filluan shtypjen e fuqishme kundër pushtetarëve dhe kundër oficerëve turq. Hajrush Repa, Muharrem Ajvazi dhe Esat Haxhibeqiri, pasi depërtuan në shtëpinë e Ismail Fadil Pashës, me kërcënim armësh e detyruan atë që të urdhërojë ndërprerjen e luftës. Lufta pushoi. Në këtë mënyrë, më 12(25) korrik 1912, Prishtina u çlirua nga pushtuesit e huaj.⁴⁸

Kryengritësit e Shalës, të Llapit e të Gallupit edhe pas kësaj fitoreje udhëheqësin e tyre Isa Boletinin me shok të tij e pasuan në drejtim të Ferizajt e të Shkupit. Në emër të Isa Boletinit dhe me idealet çlirimtare të cilat i propagandoi ai në këto anë me shaljanët, llapjanët dhe gallapjanët do të vijnë Lëvizjen Kombëtare Shqiptare, si dhe do ta luftojnë edhe pushtuesin serb disa muaj më vonë.

⁴⁶ Si shën.1, fq.39; si shën.4, fq.145-147.

⁴⁷ *Historia e Shqipërisë II (1908-1912) 4/1, Tiranë, 1973, fq.88 (maket); si shën.1, fq.38; si shën.4, fq.150-151.*

⁴⁸ *Hasan Prishtina, Një shkurtim kujtimesh, "Bujku", 7.X.1996; si shën. 1, fq. 38; si shën.4, fq.150-151*

8. SHEMBELL I VEPRIMTARISE SE SUKSESSHME

Autoriteti dhe ndikimi i Isa Boletinit ndër shqiptarë më 1908-1912 fillonte nga vendlindja e tij dhe në rrathë të përqendruar përhapej nga viset e afërta e pastaj ata përhapeshin pothuajse në të gjitha viset shqiptare. Ky autoritet dhe ky ndikim mbështeteshin në luftën e pareshtur të familjes Boletini kundër pushtuesve turq që nga shekulli XVIII, por mbështeteshin edhe në veprimtarinë dhe qëndrimin e Isasë ndaj Lëvizjes Kombëtare Shqiptare. Dashuria dhe përkrahja e popullit shqiptar ndaj Isa Boletinit u shtua veçanërisht pas kundërshtimit të tij që të hapej Konsullata Ruse në Mitrovicë, si dhe pas qëndrimit të tij të patundur në kohën e internimit në Stamboll, edhe pse qarqet pushtuese osmano-turke Isa Boletinit i ofruan privilegje e dëmshpërblime të konsiderueshme. Ndikimi dhe autoriteti i Isa Boletinit në popull u shtua edhe më shumë në sajë të përlëshjeve të pareshtuara të armatosura kundër turqve të organizuara nga Isa Boletini. Prandaj autoritetin e tij nuk arritën ta zvogëlonin fushatat e organizuar denigruese të pushtuesve turq dhe të përkrahësve të tyre, por as të pushtuesve të rinj serbë e malazez.

Roli i Isa Boletinit në lidhjet dhe ndërlidhjet e Lëvizjes Kombëtare Shqiptare në Shalë, në Llap dhe në Gallap mbështetej, veç të tjerash, në autoritetin dhe në ndikimin e Isasë në luftën për çlirim. Isa Boletini, edhe pse pa ndonjë përgatitje paraprake teorike dhe shkollore, arriti që t'i bindë për rrugën dhe synimet e tij, fillimisht të afërmit e pastaj edhe të tjerët në qarqe dhe në rrethe të largëta, që është shembëll i rrallë në të kaluarën e popullit shqiptar. Isa Boletini shihej shpesh të të "afërmit" e tij nga fisi në Isniq, ndërsa propagandën e tij të mbështetur në filozofinë popullore, por të argumentuar dhe joshëse, e lidhi dhe e ndërlidhi me viset e Shalës, të Llapit e të Gallapit, duke formuar kështu një trekëndësh të veprimtarisë kombëtare, të cilin pastaj me sukses e lidhi më viset e tjera shqiptare.

Ndikimi dhe veprimtaria e Isa Boletinit për luftën e çlirimit kombëtar ishte e ndjeshme edhe në viset e tjera të Kosovës, por edhe në viset shqiptare prej Dibre deri në Shkodër. Kudo që veproi dhe propagandoi Isa Boletini lëvizja për çlirim u përhap mjaft dhe u bë rrezik i madh për pushtuesit.

Autoriteti, ndikimi, si dhe lidhjet dhe ndërlidhjet e Isa Boletinit në Shalë, në Llap e në Gallap, por edhe në viset e tjera

shqiptare më 1908-1912 u bënë shembuj të veprimit të Lëvizjes Kombëtare Shqiptare, ndërsa shumë prej këtyre qendrimëve dhe veprimeve, (kuptohet mbështetur në rrethanat të reja) mund të shërbejnë si shembuj dhe mund të zbatohen në luftën e popullit shqiptar për çlirim dhe bashkim kombëtar.

Dr Izber HOTI

THE ROLE OF ISA BOLETINI THE ALBANIAN NATIONAL MOVEMENT IN SHALA, LLAP AND GALLAP (1908-1912)

SUMMARY

The role of Isa Boletini in connections of the Albanian National Movement in Shala, Llap and Gallap is, among others, based especially on his authority and influence on liberation war. Isa Boletini, even without any preliminary theoretical and educational preparation, managed to convince people, initially his relatives and then others in larger circles and districts, for his way and intentions. This is a rare example in the past of the Albanian people. Isa Boletini could often be seen at his "relatives" at Isniq, and with his propaganda based on popular philosophy, but well proved and attractive, he made connections with Shala, Llap and Gallap, forming so a triangle of his national activity and then he bound it successfully to other Albanian regions.

The influence and activity of Isa Boletini for national liberation war was felt in other regions outside Kosova, and Albanians' regions from Dibra to Shkodra. Wherever he acted and propagated for the movement of national liberation he was well accepted and became a great danger of the occupier. This danger became greater especially when his activity was organised under his influence.

His authority, influence and his relations with Shala, Llap and Gallap, and also with other Albanians' regions in the period between 1908 and 1912 became an example of the activity of the Albanian Liberation Movement, and many of these relations and his attitude are understood on the basis of the new circumstances, and they may serve as examples for the accomplishment of the Albanian people's struggle for national liberation and unification.